

MILE BOGOVIĆ

RESTAURACIJA KATOLIČKE CRKVE U LICI I KRBAVI NAKON OSLOBOĐENJA OD TURAKA GODINE 1689.

Mile Bogović
Sakralna baština Senj
HR 51270 Senj

UDK:282(497.13)(091)
Izvorni znanstveni rad
Ur.: 1993-01-15

Godine 1689. oslobođeno je od Turaka područje Like i Krbave. Postavilo se pitanje kakvo će biti državno i crkveno uređenje oslobođenog područja. Ono je povjereno senjskom biskupu Sebastijanu Glaviniću kao najbližem biskupu. On je onamo poslao svećenike sa svog područja, a trsio se da dobije posebne misionare. Od biskupijskih svećenika posebno se istakao pop Marko Mesić, koji će biti najzauzetiji pri osnivanju župa, a on će postati prvi lički arhidakon. Od vanjskih misionara najviše su učinili kapucini iz riječkog samostana: Marin Senjanin i Izidor Brinjanin. Marin će najviše biti zaslužen za osnivanje kapucinskog samostana u Karlobagu.

1. Početna nastojanja i uspjesi

Ovaj rad odnosi se na područje današnjih općina Gospić, Titova Korenica i Gračac. U crkvenom pogledu sav taj kraj, osim sjevernog dijela koreničke općene, pripada današnjem gospićkom dekanatu.¹ U srednjem vijeku bile su tu župe Bužani, Lika, Krba-va, Otuča i Odorje. U Krbavi je bilo od 1185. središte posebne biskupije. Toj biskupiji pripadali su svakako u 15. stoljeću i Bužani (današnje Pazariše i kosinjski kraj). Lika te Otuča i Odorje pripadali su nakon 1272. ninskoj biskupiji. Prije toga sjeverna polovica Like bila je dio senjske ili u krbavske biskupije.² Cjelokupno to područje bilo je u

¹ Do crkvene reorganizacije 1969. postojao je posebni dekanat sa sjedištem u Udbini. Budući da je u posljednjem ratu katoličko stanovništvo u udbinskom dekanatu jako prorijeđeno, cijelo područje pripojeno je gospićkom dekanatu. Tako npr. u shematizmu iz 1939. stoji da Udbina ima 1775. katolika, a u onom iz 1974. samo 20. Još je gore s Borićevcem, također iz bivšeg udbinskog dekanata, koji je 1939. imao 2003 katolika, a 1974. samo 4.

² O granicama senjske i krbavske biskupije još se vodi rasprava. Glavni problemi i putovi za njihovo rješenje izneseni su u člancima Slavka Kovačića i Mile Bogovića u zborniku *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, (Rijeka-Zagreb 1988., str. 11.-82.).

srednjem vijeku veoma gusto naseljeno i u 14. i 15. stoljeću bilo je jedno od jačih hrvatskih kulturnih žarišta. Nosio je te kulture bili su uglavnom popovi glagoljaši. Crkveni život bio je također veoma bogat. Stanovništvo je bilo sve katoličko. U drugoj polovici 15. stoljeća zbog turske blizine i čestih upada turskih pljačkaških jedinica opće se stanje pogoršava i život postaje sve nesigurniji. Jedan od izraza te nesigurnosti jest pomicanje sjedišta krbavske biskupije u Modruš godine 1460. To je pravac povlačenja i naroda s tog područja. Srednjovjekovne ustanove u cijelom tom kraju teško su uzdrmane porazom kršćanske vojske na Krbavskom polju 1493., a nestaju 1527., kada područje osvojiše Turci.

Vrijeme turske vladavine (1527. - 1689.) svakako spada među najžalosnija razdoblja povijesti tog područja. Na polju donedavno cvatuće vjere i kulture zavlada je pustoš. Dosta starosjedilačkog stanovništva prihvatilo je islam. U narodu se pričalo da su mnogi i dalje potajno dolazili na skupnu kršćansku molitvu i da je među njima bilo i nekih viših turskih dostojanstvenika. Tragova u pisanim spomenicima o tome nemamo, Ispočetka je svakako bilo i otvorenih katolika, ali broj takvih sve se više smanjivao jer su katolici bili stalno sumnjičeni da surađuju s neprijateljem s onu stranu granice. Te sumnje pojačavali su česti upadi senjskih uskoka. Zato su se i tim preostalim katolicima stalno nudila dva rješenja: bijeg u kršćansku zemlju ili prihvaćanje islama.

Pitanje je li se sačuvao *kontinuitet katolike nazočnosti* u Lici i Krbavi kroz cijelo vrijeme turske vladavine nije još riješeno. U novije vrijeme pristupilo se proučavanju turskih izvora i za to područje. Ti izvori uvelike će pridonijeti poznavanju područja Like i Krbave za vrijeme turske vladavine i pod vidom vjerskog života u tim krajevima.³ Sigurno je da ne možemo govoriti o postojanju kontinuiteta u smislu organiziranih katoličkih zajednica. Naši dosada poznati izvori o tome šute. U izvještajim nakon oslobođenja od Turaka spominju se u pojedinim mjestima stari kršćani ili Hrvati, što bi značilo da su neki do kraja sačuvali ne samo svoj zavičaj nego i svoju vjeru. Tako Marko Mesić u svom izvještaju od 24. veljače 1695. spominje u Budaku 15 kuća starih kršćana.⁴ Povjerenik Gradačke komore⁵ spominje iste godine 10 kuća starih kršćana u Kosinju i 5 u Ribniku. U Ribniku se uz naziv starih kršćana dodaje „ili Hrvata”.⁶ U izjavi vojne komande oko godine 1700. katolici se dijele na tri skupine: novokršćenike, Bunjevce i stare Hrvate. Ovih posljednjih ima 25 obitelji u Perušiću, u Budaku 5, u širokoj Kuli zbrojeni su zajedno s novokršćenicima i svih skupa ima pojedinaca 102, u Bilaju ih je 12 kuća a u Ribniku 7.⁷ Nema sumnje da su ti stari Hrvati bili i prije katolici; inače bi ih izvjestilac ubrojio među novokršćenike. Ipak ostaje činjenica da se njihov broj s vremenom povećava pa nije jasno jesu li prethodni izvjestitelji zanemarivali tu razliku ili se radi o doseljenicima iz drugih krajeva, odnosno s područja Banovine. Izvještaj vojne komande više je u prilog tumačenju da je riječ o starosjediocima u Lici.

³ Na tome rade Nenad Močanin iz Zagreba i Fehim Spaho iz Sarajeva.

⁴ Archivio della Congregazione de Propaganda Fide, Scritture riferite nelle congregazioni generali (u daljnjem tekstu: Propaganda, SOCG), vol. 521, ff. 166.-167.

⁵ Vidi niže bilješka br. 31.

⁶ M. SLADOVIĆ, nav. dj. str. 29. i 33.

⁷ Arhiv Hrvatske (u daljnjem tekstu: AH), Generalcommando carlostadiensis, knj. 2, ff. 135.-137.

Takvom je tumačenju u prilog i pismo biskupa Sebastijana Glavinića papi 1692. U pismu biskup kaže da su stari kršćani u Lici i Krbavi tako u vjeri neuki da se među mnogim tisućama jedva koji od njih znade prekriziti jer ondje da već 200 godina nije bilo svećenika niti ih danas ima. Ti stari kršćani izrazili su želju da ih se poučava u vjeri.⁸ Svakako, godine 1689., kada je kršćanska vojska osvojila Liku, nije ondje postojala nijedan organizirana katolička zajednica ili župa.

Od druge polovice 16. stoljeća počinje u Lici i Krbavi rasti broj pravoslavnog pučanstva. Teško je i tu govoriti o nekoj organiziranosti *pravoslavlja*. Među kaluđerima koji su 1648. došli u okolicu Zadra i prihvatili sjedinjenje s katoličkom Crkvom bilo ih je također iz Like. Katolički misionar tada spominje da su sjedinjenom episkopu Epifaniju Stefanoviću bila podložna među ostalim i mjesta iz Like i Krbave: Široka Kula, Raduč i Bunić.⁹ Vjerojatno se tu ne radi o nekim organiziranim pravoslavnim zajednicama, nego je misionar nabrojio mjesta koja se nalaze na širokom području Ličkog sandžakata, gdje bi Epifanije navodno vršio svoju jurisdikciju.¹⁰

Oslobođenje Like i Krbave 1689. jedan je od plodova onog zanosa za slobodom koji se među južnim Slavenima probudio nakon poraza turske vojske pod Bečom 1683. Duša je tog pokreta u Lici brinjski župnik pop Marko Mesić. Svoj rad na oslobađanju Marko je službeno izvodio u ime karlovačkog generala, ali je njegova djelatnost bila mnogo bogatija od onoga što se očekivalo od službenog povjerenika.

Oslobođeni dijelovi ušli su u sastav jedne kršćanske katoličke države. Za ono vrijeme logično je slijedilo osnivanje katoličkih zajednica. Pogodne prilike za katolike bile su osnova da se oni sa svih strana naseljavaju u novostečene krajeve. Također za ono vrijeme razumljiv je stav pobjednika da se muslimanima, nosiocima prethodne vlasti, ne dopusti daljnji ostanak. Tko je želio ostati, trebao je prihvatiti vjeru novog gospodara (*cuius regio illius religio!*). Prvi put taj je stav službeno objavljen 25. srpnja 1689., kada je vojska karlovačkog generala došla pred Perušić. General je preko Marka Mesića poručio muslimanima da će im biti ostavljena imanja ako ostanu i pokrste se, a onima koji to ne budu htjeli, nego otiđu na područje osmanlijske države, bit će oduzet posjed i postat će carsko vlasništvo. Car Leopold potvrdit će tu generalovu odluku 30. ožujka naredne godine.¹¹ Kod mnogih muslimana još je bila živa predaja o njihovu kršćanskom podrijetlu, što im je - uz ljubav prema zavičaju - olakšalo pokrštavanje i priznavanje novoga gospodara. Takvih je bilo najviše u Perušiću, zatim u Novom, Budaku i Ribniku.

Pravoslavci su također mogli ostati. Dakako uz uvjet da i oni polože zakletvu vjernosti novom gospodaru. Preduvjet za ostanak oni su već ispunili kada su se priključili kršćanskoj vojsci pri oslobađanju. U mnogo slučajeva oni su bili inicijatori gibanja za oslobođenje, iako je bilo također slučajeva gdje su se pravoslavci do kraja držali musli-

⁸ Propaganda, SOCG, vol. 511, f. 324.

⁹ Propaganda, SOCG, vol. 267, f. 697.

¹⁰ O ličnosti i ulozi Epifanija Stefanovića v. Mile BOGOVIĆ, *Katolička crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za vrijeme mletačke vladavine*, Zagreb, 1982., str. 31.-36.

¹¹ Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici Hrvatske krajine* (dalje SHK), vol. II, „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium illustrantia” XVII, Zagreb 1885, str. 395.-396. Mesić će taj slučaj opisati kasnije, kada je 1709. trebalo to na temelju svjedočanstava očevidaca potvrditi. (SHK III, u MSISM, Zagreb 1889., str. 246.-247.)

manske vlasti. Sada je bilo jasno da za daljnji ostanak treba položiti zakletvu vjernosti caru. Svakako, na oslobođenom području otvoren je prostor za život katolika i pravoslavaca.

Katolička crkva nastojala je da pravoslavne privede na uniju i da tako svi postanu njeni članovi. Bečki je dvor priželjkivao takav ishod, ali iz političkih razloga nije ga htio nametati. Osim toga, u oslobodilačkom ratu austrijskoj se vojsci na povlačenju kršćanske vojske priključilo u Srbiji brojno pravoslavno stanovništvo predvođeno samim srpskim patrijarhom Arsenijem III. Crnojevićem. Ne samo da se to stanovništvo nije smjelo iznevjeriti nego je ono bilo također u to vrijeme potrebno Austrijskoj Monarhiji. Ono je, organizirano, naseljeno na područje Monarhije, preko svojih predstavnika zatražilo ista prava koje je imalo pod Turcima. Car Leopold nije mogao ići ispod onog što su pravoslavci imali pod Turcima, a to znači da je ozakonio postojanje organizirane Srpske pravoslavne crkve. Time je u temelju promijenjen stav prema pravoslavcima u cijeloj Monarhiji. To se onda protegnulo ne samo na novonadošle nego i na one koji su otprije bili na području Monarhije. Država je za vjernike bizantskog obreda imala prije samo jedno rješenje: prihvaćanje unije s Katoličkom crkvom uz mogućnost da sačuvaju obred. Sada oni više nisu prisiljeni na prihvaćanje unije. Senjsko-modruški biskupi, čijoj je jurisdikciji podvrgnuta nakon oslobođenja Lika i Krbava, nisu držali da je potrebno nešto mijenjati u njihovu odnosu prema pravoslavnom pučanstvu i njihovoj crkvenoj hijerarhiji, ali će ih same promijenjene prilike prisiliti da odustanu od svojih prijašnjih nastojanja. Neće to oni shvatiti i prihvatiti tako brzo. Ipak možemo reći da su sredinom 18. stoljeća odustali do nastojanja da pravoslavno pučanstvo privede na uniju s Katoličkom crkvom.

U radu na restauraciji Katoličke crkve u Lici i Krbavi svakako je najzaslužniji brinjski župnik pop *Marko Mesić*. Senjska biskupija u vrijeme oslobođenja Like i Krbave nije imala svoga biskupa. Naime, još 1686. umro je biskup Dimitri, a njegov nasljednik Sebastijan Glavinici preuzet će upravu tek koncem godine 1689. Biskupijom je u međuvremenu upravljao kapitulami vikar Stjepan Božić. Mesić ga 25. srpnja 1689. moli za „licenciju i auktoritet“ da može ići u Liku i poučavati i krstiti Turke. Također moli da mu se pošalje pomoćnikâ i hrvatskih knjižica.¹² Marko nije čekao „licenciju“, nego je odmah krenuo na posao. Već slijedećeg dana nalazimo ga kod Perušića u društvu karlovačkog generala, kojemu je bio posrednik u pregovorima s muslimanima o predaji i o uvjetima ostanka na svojim ognjištima.

Marko Mesić bio je čovjek povjerenja nove vlasti koja se organizirala u Lici i Krbavi, uz to je bio veoma cijenjen od naroda koji se ondje naseljavao. Možemo reći da je on ona središnja osoba oko koje se stvara i formira katolička zajednica. Njemu će pripasti naslov prvog misionara tih krajeva nakon oslobođenja od turske vlasti. Ostatak će i dalje brinjski župnik i tako će uz pomoć jedne već organizirane katoličke zajednice moći uspješnije raditi za uspostavu jedne nove. Da bi olakšao njegovo djelovanje u Lici, car Leopold podijelit će mu 3. lipnja 1693. imanje i stan u Mušaluku¹³ nedaleko od Perušića, gdje će Marko najviše u početku raditi na pokrštavanju preostalih muslimana. Za svoj rad imao je državnu plaću. Kao pomoćnike imao je jednoga kapelana u Brinju, a jednoga

¹² Nav. dj. II, str. 395.

¹³ SHK III, str. 4.-6.

u Mušaluku. Već je u svom pismu od 25. srpnja 1689. kapitularnom vikaru Stjepanu Božiću tražio iz Senja pomoć u poslu. Uskoro će mu se pridružiti senjski kanonik Ručić. Izgleda da je između njega i Marka već u početku došlo do nekih nesporazuma. Imajući iza sebe službenu vlast, Marko je zacijelo imao mnogo širi prostor djelovanja. Osim toga, njemu je karlovački general povjeravao razne druge zadatke tako da se nije ni mogao cijelo vrijeme baviti poučavanjem pripravnika za krštenje. Senjski će kaptol 21. veljače 1696. potvrditi da je na području Like i Krbave nakon oslobođenja kršteno 882 muslimana.¹⁴ Od toga 252 ih je iz Perušića i bliže okolice.¹⁵ Sačuvala nam se matica krštenih muslimana koju je vodio kanonik Ivan Ručić od 16. kolovoza do 8. rujna 1689. Kroz to vrijeme on je krstio 192 osobe, sve u Perušiću.¹⁶ Svakako još iste godine poznato nam je zanimanje riječkoga kapucinskog gvardijana Marina Senjanina za misije u Lici, o čemu svjedoči i Marko Mesić u svom odgovoru senjskom kapitularnom vikaru Stjepanu Božiću od 25. srpnja 1689.¹⁷ Nije bilo ni dovoljno ljudi za poučavanje niti vremena da se novokršteni dobro pripreme. I sam car Leopold osjetio se ponukanim da svojim pismom od 30. ožujka 1690. odredi da se ne smije samo pokrštavati nego da krštenju treba prethoditi temeljita priprema.¹⁸

Ovdje se nameće pitanje: Tko bi s katoličke strane imao *pravo na Liku* odnosno čija se dužnost obnova Crkve u Lici?

Već je gore rečeno kojim je crkvenim jedinicama pripadalo oslobođeno područje prije Turaka. U vrijeme oslobađanja krajeva biskupska stolica u Senju bila je nepopunjena¹⁹, ali je iz vladanja senjskoga kapitularnog vikara bilo jasno da novostečene krajeve drži područjem jurisdikcije senjsko-modruškog biskupa. Senjski će kaptol 21. veljače 1696. dati svečanu izjavu u kojoj objavljuje da su članovi kaptola i biskup u Senju prije nego je Lika došla pod Turke vršili redovno jurisdikciju u njoj, a nastavili su nakon oslobođenja. Senjski biskup imenuje ondje župnike i kapelane.²⁰ Marko Mesić nije toliko vodio brige kojemu će biskupu pripasti Lika i Krbava. Ipak je i on prije nego će krenuti na poučavanje i pokrštavanje muslimana tražio iz Senja „licenciju i auctoritet“. Vojne i civilne vlasti podržavale su akciju senjskog kapitularnog vikara, a još više brinjskog župnika Marka Mesića, ali su zadržavale sebi pravo da određuju i državnu i crkvenu pripadnost oslobođenih krajeva. Nisu prihvaćale tezu da je već unaprijed jasno kome će ti krajevi pripasti. Lika i Krbava shvaćale su se u tim krugovima kao posebna cjelina za

¹⁴ SHK III, str. 28.

¹⁵ Nav. dj., str. 29.-30. Ovdje su popisane obitelji koje su primile krštenje, odnosno iz kojih je neki član kršten. Ima, naime, obitelji gdje se spominje samo jedan član, što znači da nisu svi primili krštenje.

¹⁶ *Knjižica od Turak okršćenih u Liki leta 1689 - Conscripti Turcae baptizati a Reverendissimo Domino canonico segniensi Ioanne Ručić in Perušić 1689.*, rukopis u arhivu JAZU, XIX-33. To je prijepis vjerojatno napravljen sredinom prošlog stoljeća jer je ortografija prema Gajevoj reformi.

¹⁷ SHK II, 395.

¹⁸ SHK II, 396.

¹⁹ Istina je da je još 19. travnja 1689. car imenovao biskupom biskupija senjske i modruške Sebastijana Glavinića. No tim imenovanjem Glavinić još nije mogao preuzeti upravu biskupije. Tek je uslijedio tzv. kanonski proces pa tek onda imenovanje sa strane Svete Stolice. Ovo posljednje bilo je 8. svibnja 1690. Ipak je Glavinić vršio određene poslove u biskupiji i prije biskupskog imenovanja.

²⁰ Arhiv JAZU, rukopis II c 44.

koju treba još tražiti najpogodniji način pripojenja državnim i crkvenim ustanovama. Na temelju te posebnosti izrast će na crkvenom polju ličko-krbavski arhidakonat, a Marko Mesić bit će prvi arhidakon. Dakako da je u stvaranje te nove crkvene jedinice utjecala i snažna ličnost popa Marka Mesića i činjenica da je Mesić bio doista ključna osoba u stvaranju crkvene organizacije u Lici. Nije nam poznat nijedan dokument kojim bi on bio bilo s crkvene bilo s državne strane imenovan arhidakonom. Prvi put on se kao takav spominje 1700. na ploči koja je stavljena na crkvu Duha Svetoga u Mušaluku, a moguće je da je i ta ploča stavljena poslije te godine. (Ploča, naime, kaže kada je crkva sagrađena i tko ju je građio, a ne kada je ona postavljena.) No ubrzo nailazimo na brojne slučajeve gdje se Marku pridijeva naslov ličkog arhidakona.

Jasno je da je oslobođeni kraj trebalo dati bar privremeno na upravu jednom biskupu, ako se ne želi odmah pristupiti stvaranju nove biskupije. Budući da je ovo drugo tražilo prethodne pripreme, Lika i Krbava dane su 4. svibnja 1691. na upravu senjskom biskupu Sebastijanu Glaviniću, ali ne u smislu da to postaje sastavni dio njegovih biskupija. Kraj i dalje čuva svoju zasebnost a Glaviniću se daje na upravu kao najbližem biskupu. Glavinić je već 1691/2. obavio vizitaciju svoje biskupije, ali nije išao u novoosvojene krajeve. U Liku i Krbavu neće on nikada ni ići. Njegovi nasljednici dugo će se boriti da dobiju za to dozvolu od vojnih i civilnih vlasti. Ipak je nedvojbeno da se Glavinić zauzimao za Liku i Krbavu i da je to držao svojom odgovornošću i zadaćom i u tu svrhu bio stalno u vezi sa svojim neposrednim nadležnima za to pitanje: Kongregacijom za širenje vjere (Propagandom) u Rimu²¹ i s Bečkim dvorom.

Glavinić se najprije obratio u Rim moleći da se za misionare pošalju isusovci, jer da su oni najiskusniji u misionarskom poslu. I unatoč mnogim obećanjima, od toga nije bilo ništa. Godine 1692. pisao je samome papi da su dvojica misionara koje je on poslao u Liku veoma mnogo učinila, ali su se morali vratiti jer nisu imali sredstava za uzdržavanje. Uz to moli papu da posreduje kako bi u Liku došli za misionare dva bivša pitomca Loretskog zavoda: Andrija Purga i Petar Palušić. Prvi je nakon napuštanja zavoda mjesto u misije otišao svojoj kući na Krk, a drugi se nalazi pri zbornoj crkvi sv. Jeronima u Rimu.²² Nijednog od te dvojice nećemo sresti kao misionare, ali će molba za materijalnu pomoć naići na razumijevanje. Kada je 1692. grof Adolf Zinzendorf kupio Liku i Krbavu, računao je također s obvezom da nađe misionare. Već na prvom putu u te pokrajine pratio ga je jedan franjevac, a bečki nuncij iste godine piše da katolicima u Lici stoji na raspolaganju nekoliko franjevac.²³ Spomenuti grof uskoro će odustati od kupnje pa će onda prestat i njegova briga za misije u Lici. Zatim su onamo poslani svjetovni svećenici Matija Tus i Matija Iličić. Propaganda je prihvatila da za njihovo uzdržavanje plaća najprije 100 škuda, a poslije je dodala još drugih 100.²⁴ To su uz Marka Mesića i

²¹ Dr. Josip Burić skupio je njegovu korespondenciju s Propagandom i dao mi je na uvid i uporabu, na čemu mu i ovim putem zahvaljujem.

²² Propaganda, SOCG, vol. 511, f. 324.

²³ Propaganda, SC, Ungheria e Transilvania, vol. 1, f. 311.

²⁴ Propaganda, SOCG, vol. 321, ff. 164., 201. Glavinićevu molbu podržao je i bečki nuncij u pismu od 30. svibnja 1693. Nuncij kaže da se od cara za sada ne može očekivati neka nova pomoć jer ima već dosta troškova. (Ondje, f. 269.). Vjerojatno se pod tim troškovima misli na pomoć koju je car dodijelio Marku Mesiću.

njegova kapelana u Mušaluku svi katolički svećenici koji su nam poznati u Lici 1693./94. O djelovanju spomenute dvojice svećenika znamo samo toliko da nisu odgovorili potrebama pa su i u Rimu i u Beču bili nezadovoljni rezultatima misijskog djelovanja u Lici i Krbavi. O potrebi intenzivnijeg misijskog djelovanja pisao je papi i Pavao Ritter (Vitezović) 3. svibnja 1693. On kaže da u Lici i Krbavi još nema ni crkava ni oltara ni svećenika. Ritter (Vitezović) je tada bio podžupan i kapetan Like i Krbave, i kao takvom povjerana mu je bila briga i za svjetovne i crkvene poslove u tim krajevima. On je zamolio papu da pošalje onamo jednoga ili dva dobra i uporna narodna svećenika koji će se ondje posvetiti misijama. Bio bi od toga veliki plod i „obilna žetva“. On je putujući tim krajevima u sastavu jednog kraljevskog povjerenstva upoznao revnost mnogih novokrštenika.²⁵

2. Novi zamah misionarskog rada godine 1695.

Unatoč svim nastojanjima ni crkvena ni državna nadležstva nisu mogla biti zadovoljna napretkom misija u novoosvojenim krajevima. Misionara je bilo malo, a uz to nisu imali potrebnih kvalifikacija. Glavinčić je još koncem godine 1693. preporučio za misionare kapucine *Marina Senjanina* i *Izidora Brinjanina*, iz samostana u Rijeci, što je podržao i bečki nuncij.²⁶ S njima će biti zadovoljni i Beč i Propaganda. Nakon prvotnog obećanja kapucinski provincijal povukao je dozvolu. Vjerojatno mu je o. Marin bio potreban negdje drugdje. On je, naime, već bio poznat kao dobar misionar. Neko vrijeme djelovao je u splitskoj nadbiskupiji. Trebale su uslijediti izravne intervencije iz Rima pa je provincijal popustio.²⁷ U toj dvojici misionara Lika će konačno dobiti ne samo vrijedne nego i učene misionare. No to će se ostvariti tek 1695. Kada je o. Marin krenuo u Liku, biskup Glavinčić daje mu 6. rujna iste godine popratno pismo u kojem kaže da ga šalje „dajući mu oblast svu našu biskupsku“.²⁸ Isti kapucin dobit će za taj rad preporuke i zaštitu od Propagande, od cara i od ugarskog primasa Leopolda Kolonića.²⁹ U tim spisima ne spominje se o. Izidor, ali vjerojatno je on bio stalni suradnik o. Marina.

²⁵ Propaganda, SOCG, vol. 515, f. 171. Isti dan pisao je P. Ritter (Vitezović) i prefektu Propagande (Ondje, f. 170). U jednom i drugom pismu on govori da treba voditi brigu o svjetovnom i duhovnom napretku tih krajeva („cum locorum illorum tam in saecularibus incumbat, quam in spiritualibus commissa mihi sit cura“). On se potpisao: Paulus Ritter, Comitatus Licae et Corbaviae V(ice) Comes et Capit(anu)s mpp.

²⁶ Nav. mj., vol. 519, f. 216.

²⁷ Glavinčić u pismu Propagandi 4. ožujka 1695. kaže: „... non restandomi altro che la categorica resoluzione di quella Sacra Congregatione nel astrenger li Padri Marino da Segna e Padre Isidoro da Brigne Capucini alla propagatione della Religione negatami sopra le mie riceratorie dal Padre loro Provinciale“ (nav. mj., vol. 521, f. 165.). Prijašnja dvojica misionara trebala su prema Glavinčiću ostati i dalje u Lici i Krbavi i pomagati spomenutoj dvojici misionara u radu. Zato bi bilo potrebno nešto dodati na prijašnjih 100 škuda. Propaganda nije bila sklona povećavati prijašnju pomoć. Iako su Tus i iličić bili skromnih mogućnosti, nije se držalo uputnim skidati ih s liste misionara. Za njih se kaže „... nil studuerint praeter illyricum Breviarium, et Missale, il solidi abillis in hoc principio potest sperari“ (nav. mj., vol. 522, f. 205).

²⁸ Fran BINIČKI, *Kapucini u Hrvatskoj, „Vrhbosna“ 1927./l.*, str. 6.

²⁹ SHK, III. str. 35.-36.

Kongregacija Propagande posvećivala je Lici i Krbavi veliku brigu i stalno je bila u vezi s bečkim nuncijem i senjskim biskupom tražeći detaljne podatke kako bi što bolje bila obaviještena o stanju u tim pokrajinama. Tko bi mogao dati ispravnije i potpunije podatke od Marka Mesića? Nalazimo ga 24. veljače 1695. na Trsatu, u rezidenciji biskupa Glavinića, gdje sastavlja izvještaj o Lici i Krbavi. Glavinić će to prevesti na latinski i 4. ožujka iste godine poslati Propagandi. Prema tom izvještaju stanje izgleda ovako:

Od katolika u Kosinju ima 80 kuća, pod Ostrovicom Buškom i Hotešom 90 a u Budaku 15 kuća starih kršćana. Tu su još pokršteni Turci: u Perušiću 60 kuća, u Budaku 30, u Širokoj Kuli 12, u Belaju 30, u Ribniku 10, u Novom 36. Shizmatici, tj. pravoslavci nastanjeni su u Kosinju, gdje ih je 100 kuća, u Širokoj Kuli 30, u Belaju 30, u Vrebcu 30, u Ribniku 30, u Metku 30 i u Novom 60. U Krbavi ne stanuje nitko osim kršćanskih straža u Prozorcu, Buniću, Pišaću i Udbini. Na Udbini je 40 ljudi, a u ostala tri mjesta po 10. Osim toga postoji straža i u Gračacu od 20 ljudi. Mesić drži da bi Lika i Krbava mogle primiti do 6000 kuća i sve bi imale potrebno za život. Nekoć su ti krajevi imali preko 70 gradova, utvrda i zidanih plemićkih dvorova te mnogo crkava. Sve su to Turci porušili i uništili. Mesić nastavlja da je za poučavanje novokrštenih potrebno najmanje 4 svećenika i preporučuje već spomenuta dva kapucina, koji su iz onih krajeva i znaju jezik naroda.³⁰

Početak rujna 1695. o. Marin je krenuo u Liku. Pridružio mu se i senjski kanonik i župnik Marko Domazetović. Ostali su ondje dva mjeseca. Njihovo izvješće o vjerskim prilikama u onom kraju dosta je povoljno. Osim čisto misionarskog rada, o. Marin, a možda i kanonik Domazetović, sudjelovalo je u radu jedne komisije Gradačke komore, koja je obišla cijeli novooslobođeni kraj. Jedan od članova te komisije, čini se njizim vođa, sastavio je za Gradačku komoru izvještaj na latinskom jeziku. To je onaj poznati tekst koji se općenito danas pripisuje biskupu Sebastijanu Glaviniću. Izvješće je posebno postalo poznato zbog toga što se u njemu govori o glagoljskoj tiskari u Kosinju.³¹

³⁰ Propaganda, SOCG, vol. 521, ff. 165.-167.

³¹ Vidi o tome moj članak: *Takozvani Glavinićev opis Like i Krbave iz 1696. godine*, *Croatia christiana periodica*, XV (Zagreb 1991), br. 27, str. 117-128. Ondje je objavljen cjeloviti prijevod Izvješća. Greškom je dosta teksta dvaput tiskano. Treba ispustiti od str. 122., treći red odozdo od riječi „Nedostaju čavli” pa do str. 124. drugi red odozdo do riječi „priječi prolaz”.

³² U Perušiću neće biti podignuta posve nova crkva, nego će turska džamija biti preuređena u crkvu. O tome nam govori izjava Senjskog kaptola od 21. veljače 1696., gdje se kaže „Quatuor Ecclesias Turcarum dictas Mechiti, id est in Perussich, Budak, Billay et Ribnik esse conversas in Ecclesias nostras, in quibus primi nos Sacra celebrare, Baptismum administrare et alia Sacramenta et Sacramentalia exercere incepimus; ubi ad praesens sacra dicuntur” (SHK, III, str. 28). Sudeći po nekim elementima koji su do danas sačuvani, kao npr. vrata i nadvrtače, radi se o srednjovjekovnoj crkvi koja je bila nakon 1527. preuređena u tursku džamiju, a nakon oslobođenja od Turaka dobila je ponovno svoju prvotnu namjenu. Iznenaduje da pisac gornjeg opisa ne primjećuje tu staru građevinu. Crkva će biti podignuta na čast sv. Križa, kao simbol pobjede križa nad Polumjesecom. Godine 1696. biskup Glavinić nabavio je u Rimu sliku sv. Križa za tu crkvu. Ona se danas čuva u župnom stanu u Perušiću. Godine 1696. crkva još nije sagrađena jer Glavinić naređuje da se gradi iz drva ili kamena. Ovdje doneseni podaci o broju novokrštenika ne slažu se s brojevima koje smo naveli gore kad smo opisivali pokrštanje muslimana. Moguće je da su neki već pokršteni, nezadovoljni svojim položajem, otišli na tursko područje ili su raseljeni u druge krajeve Like. Godine 1700. nalazi se u Kaluderovcu 20 katoličkih kuća (catholicorum croatorum). Ondje se nalazi i srušena crkva. Preporučuje se osnivanje posebne župe, ili da kapelan ondje stalno boravi (SHK, III, str. 190.) Ovdje se radi o popisu katoličkih župa i pravos-

Bez obzira na autora, taj spis daje najbolji uvid u prilike u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka pa će biti korisno ako ga u širim izvodima ovdje donesemo. Vjerojatno je upravo na temelju tog izvještaja biskup Glavinić izdao razne odredbe koje se odnose na crkveno uređenje Like i Krbave. U bilješkama ćemo donijeti važnije odredbe i podatke iz jednoga drugog izvještaja sastavljenog oko 1700. Tako će se moći lakše pratiti razvoj crkvene organizacije i napredak katoličke vjere u tim krajevima.

Prvo mjesto u Lici - započinje izvjestitelj - je *Perušić*, utvrđen četirima utvrdama i jednom okruglom kulom. U kuli boravi kaštelan, župnik i još dva čovjeka. U okolici živi desetak starih kršćana i 56 novokrštenika, a na cijelom perušićkom području ima 200 stanovnika, od kojih je 80 podobno za oružje. Uz kameni put koji ide u pravcu Otočca nalaze se tri kamene posude koje narod zove kvarte. Neki kažu da se ondje u stari- ni održavao sajam i plaćala maltarina. Nedaleko od kule nalazi se pećina koja može pri- miti do 500 osoba. U blizini se tu i tamo nalaze zidine plemićkih dvoraca u kojima su boravili ugledniji Turci, a postoje također tragovi mnogih crkava. Budući da nemaju zvona, narod se na misu skuplja udaranjem o bubanj. Misa se služi pored tvrđave. Po završetku mise ljudi su ljubili evanđelistar i križ i uz uzdignuta tri prsta zaklinjali se na vjernost Bogu, vjeri i caru. Stanovnicu su donijeli do tvrđave grede za gradnju kapele. U mjestu može dušobrižnik bez teškoća boraviti i uzdržavati se.³²

U *Mušaluku* je dvor Marka Mesića. Dvor je četverouglast na tri kata. Pridošlice iz kranjskih brda sagradili su ondje deset daščara a velečasni Mesić obećao je da će ondje sagraditi kapelu.³³ Na obližnjem brdu stara je kula, koja se zove *Budak*. Od nje do Novog Budaka ima sat hoda. Ovdje je u ruševnom stanju turska džamija, u kojoj svećenici služe mise. Unutar i oko ima ukupno 29 nastanjenih kuća s ukupno 220 stanovnika. Uz Liku u dužini jedne milje vide se ruševine triju crkava. Za kapelu su ljudi - inače uljudniji od Perušićana - već dopremili građu.³⁴

Široka Kula okruga je kula na tri kata. U mjestu je 12 obitelji novokrštenika i nekoliko shizmatika. *Grebenar* se jedva vidi iz ruševina.

Ribnik je sa svih strana u ravnici opasan zidom. Ulazi se s istočne strane na vrata koja vode prema staroj srušenoj crkvi. Ima prostor za 150 stanovnika. Dobro upućeni kažu da je tu nekada bio samostan. Još je sačuvan visoki toranj uz džamiju. Novokrštenika je ondje 5 kuća, a starih kršćana ili Hrvata 8 kuća. Shizmatičkih Rašana je 40 osoba. U okrugu se nalazi sedam srušenih crkava. Od nekrštenih ostale su četiri stari- ce.³⁵

---

slavnih parohija te vjernika jedne i druge Crkve na području Karlovačkog generalata te Like i Krbave, koje još tada nisu pripadale pod tu upravu. Lopašić je i ovaj spis pripisao biskupu Martinu Brajkoviću, ali ni ovdje se ne radi o biskupovom zapisu, nego o izvješću predstavnika vojne komande, koja je zacijelo bila u dosluhu i s crkvenim vlastima. Mi ćemo ga iz praktičnih razloga u daljnjem tekstu zvati samo *Izvješće*).

³³ Biskup Glavinić dopustio je 1696. da se u Mušaluku sagradi kapelica na čast sv. Marka, Mesiće- va zaštitnika. Ipak će ondje biti sagrađena crkva na čast Duha Svetoga. Natpis na kamenoj ploči kaže da je sagrađena godine 1700.

³⁴ Budak je svakako već 1695. središte župe. Na temelju izvješća o. Marina Senjanina Glavinić je uskoro naredio da se u Budaku podigne crkva na čast sv. Josipa (*Memoriale*, str. 77.). Godine 1700. ondje je već sagrađena drvena crkva sv. Josipa. Pod Budak kao župu pripadali su Mušaluk i Široka Kula, a prvi župnik bio je Marko Mesić (*Izvješće*, str. 190.).

Bilajska tvrđava nesumnjivo je služila za rezidenciju turskih velikaša, što pokazuje elegantna izrada vrata i prozora. Ondje su 24 kuće novokrštenika, u kojima živi ukupno 154 stanovnika. Na podnožju brda bila je džamija u kojoj se služi misa. Župnik je Petar Butković. On može upravljati Bilajem i Ribnikom. Nakon završetka mise ljudi se zaklinju Bogu, vjeri i caru.³⁵

U *Metku* ima 70 kuća Vlaha ili Rašana. Ondje je njihov vladika Atanasije Ljubojević počeo sebi graditi dvor. Budući da je on shizmatik, „zabranio sam mu daljnju gradnju i boravak i Lici” da ne odvođi druge od crkvenog jedinstva. On nema dozvolu od cara, a osim toga Vlasi imaju sjedinjenog episkopa u Marči Izaiju Popovića.³⁷

Oko tvrđave u *Raduču* ima 50 kuća vlaških Rašana. Ondje se vide ruševine triju crkava. Prije četiri mjeseca ljudi su ubili jednog kaluđera.³⁸ *Lovinac* je nenastanjen. Ondje su samo straže.³⁹

Ispod velebitskih obronaka nalazi se utvrda *Gračac*. Oko nje ima dovoljno prostora za 300 stanovnika.⁴⁰ I ondje postoje tragovi srušenih crkava.

Kašteli u *Ostrovici* i *Barletama* srušeni su. U *Ostrovici* je 30 vlaških kuća⁴¹ a u *Barletama* 2. U blizini je tvrđava *Vrebac* oko koje se smjestilo 40 vlaških kuća.⁴² Malo iza *Vrebca* je *Pavlovac*. I unatoč nesklonu vremenu njegove se zidine još drže ali je bez krova.

*Mogorić*⁴³, *Sklebar*, *Vranić* i *Komić*⁴⁴ su nenastanjeni. S istočne strane vidi se planina Plješivica ili Čelavo brdo.

U *Krbavi* nema stanovnika, osim straža u tri kaštela: *Udbini*⁴⁵, *Pišaću*⁴⁶ i *Buniću*⁴⁷.

³⁵ Glavinčić 1696. određuje da se u Ribniku sagradi crkva na čast svetih apostola Petra i Pavla (*Memoriale*, str. 79.). Godine 1700. u Ribniku je već sagrađena nova crkva od drva posvećena tim apostolima, a upravljao je njome župnik iz Bilaja Petar Butković, kojega je Glavinčić 1696., imenovao ali kako vidimo on je i prije toga imenovanja vršio župničku službu. U *Počitelju* nedaleko Ribnika je 40 shizmatičkih kuća sa svojim parohom (*Izvjješće*, str. 190.).

³⁶ Glavinčić 1696. naređuje da se crkva, „ka prvo bila je mečit”, pokrije i da se zove sv. Leopolda (*Memoriale*, str. 79.). Godine 1700. imamo u Bilaju crkvu na čast tog sveca, zaštitnika tadašnjeg kralja i cara Leopolda I. (*Izvjješće*, str. 190.). Uskoro će se početi zidati nova drkva, koja će biti posvećena sv. Jakovu apostolu.

³⁷ 1700. ima 110 „shizmatičkih” kuća. Ima svog paroha. U Velebitu se i sada primjećuje srušena crkva sv. Ivana Krstitelja, nekada i sada poznata po čudesima, kojoj katolici i shizmatici, pa i sami Turci, dolaze iz najudaljenijih krajeva i zavjetuju se. Govori se da je u ovoj crkvi bila glava sv. Ivana Krstitelja (*Izvjješće*, str. 190.).

³⁸ 1700. zajedno s Pločom ima 120 kuća „shizmatičkih” i imaju dva paroha (*Izvjješće*, str. 190.).

³⁹ Godine 1700. u *Lovincu* je već novosagrađena crkva sv. Mihovila za 80 kuća katoličkih Vlaha ili Bunjevaca, koji imaju svoga župnika. Ovdje bi trebale biti dvije župe jer su i dvije crkve, a po sredini je rijeka pa su ljudi međusobno slabo povezani. Pod *Lovincem* nalazi se oko 30 kuća shizmatika (nav. mj. str. 191.-192.).

⁴⁰ 1700. ima 15 katoličkih kuća i spominje se potreba da dobije svoga župnika. Osim toga ondje je oko 200 „shizmatičkih” kuća koje imaju svoje parohije (nav. mj.).

⁴¹ 1700. spominje se 40 shizmatičkih kuća i paroh (nav. mj.).

⁴² 1700. oko 40 shizmatičkih kuća sa svojim parohom (nav. mj.).

⁴³ 1700. godine 100 shizmatičkih kuća sa svojim parohom (nav. mj.).

⁴⁴ 1700. stoji da je to „shizmatičko” selo sa svojim svećenikom (nav. mj.).

⁴⁵ U *Udbini* je 1700. godine 20 kuća katoličkih Bunjevaca (nav. mj. str. 191.). Oko 1702. *Udbina* će postati župno mjesto, a za župnika imenovan je Vicko Marinčić

Tu su još *Podlapac*⁴⁸ *Prozor*, *Farkašić*, *Kozian*, *Turjanski*, *Homoljac* i *Brezovac*.⁴⁹

Novi je za vrijeme Turaka imao četiri kule koje su srušene. U okrugu je 200 Vlaha te 24 kuće Ledeničana i 28 kuća novokrštenika. Vlasi su zauzeli bolja polja, što je i drugdje slučaj.⁵⁰

Pod *Pazarištem*, *Ostrovicom* i *Hotešom* vide se ruševine četiriju crkava. Jedna ima još svod, ali je bez krova. Tu je kvadratna kamena krstionica sa starim natpisima. Kraj nastavaju Vlasi iz Krmpota i iz Sv. Jurja u 96 kuća s ukupno 700 stanovnika. Uzdržavaju svoga vlastitog dušobrižnika.⁵¹

Prešavši odavde preko brda i šuma, dolazi se u *Kosinj*. Od utvrde na uzvisini ostale su samo ruševine. Bogat je nepresušnim vodama. To mjesto bilo je za prijašnje kršćane slavno i nadaleko poznato, vani i u zemlji. Na to upućuju ovdje tiskani ilirski (glagoljski) brevijari, kako se čita u bilješki na primjercima kojima se sada služe svećenici glagoljaši. Narod je u ovom kraju nekada slavio Boga u sedam crkava. Vidi se također mjesto gdje je bio samostan pustinjaka sv. Pavla.

U okolici *Kosinja* tri su naselja. U gornjem je 40 kuća pridošlica s kranjske granice, u srednjem je 100 Vlaha, a u trećem su Hrvati, koji drže 40 posjeda. Spore se s Vlasima, koji im prijete da će spor rješavati oružjem. Svetu službu vrši i za katolike i za Vlahe paroh Nikola Uzelac, podložan vlaškom episkopu Izaiji Popoviću u Marči. Paroh želi da se ukloni iz Metka shizmatički biskup. Ako se u tome uspije, preselit će se sa svojima u one krajeve i ostaviti zemljište „Kranjcima”. Kad Rašani odu, ovdje bi se župnik mogao dobro snaći. U Donjem *Kosinju* ljudi planiraju sagraditi crkvu sv. Antuna Padovanskog, a u Gornjem crkvu sv. Jeronima, crkvenog učitelja i zaštitnika „ilirске nacije”. U tom smislu već su neki pružili pomoć u zidarskim i težačkim poslovima.⁵²

46 Godine 1700. shizmatičko selo s parohom (nav. mj.).

47 Godine 1700. ondje je 8 kuća „novih kršćana”, dok je shizmatika 120 kuća s dva paroha (nav. mj.).

48 Godine 1700. bilo je u *Podlapcu* 40 katoličkih kuća sa samostalnim kapelanom (nav. mj.). Za dvije godine postat će *Podlapac* župa.

49 Osim gore spomenutih 1700. naseljena su slijedeća područja: *Kurjak*, dva shizmatička sela s parohom, *Visuč*, naselje shizmatika, *Mekinjar*, shizmatičko selo s parohom, *Korenica*, 80 shizmatičkih kuća sa svojim parohom (nav. mj. str. 191.).

50 Glavinčić 1696. određuje da se gradi crkva u Novom na čast sv. Sebastijana, Roka i Rozalije (*Memoriale*, str. 79.). Međutim, u izvještaju godine 1700. kaže se da je već sagrađena crkva sv. Antuna. U *Brušanima* nalazi se srušena crkva sv. Martina, na čijim je temeljima sagrađena drvena crkva na čast istom svecu. Sada je to filijalna crkva, ali treba ondje osnovati župu jer u kraj može primiti dosta stanovnika. Sada je ondje 20 kuća Hrvata katolika. U *Smiljanu* je stara srušena crkva, a sada je sagrađena drvena, oko koje je 40 bunjevačkih kuća. Traže župnika. Pod *Smiljanom* je 17 shizmatičkih kuća (*Izvješće*, str. 190.). Godine 1708. u *Smiljanu* je župnik Šime Zduna. Vjerojatno je on prvi župnik.

51 Glavinčić negdje 1695./6. izdaje naredbu da se pokrije crkva i da se treba zvati Uznesenja Marijina. Župljani trebaju davati župniku desetinu, i to ne onakvu kako se daje u Oštarijama i Brinju (*Memoriale*, str. 75.). Iz toga bi se moglo zaključiti da se radi o staroj crkvi koju je trebalo pokriti. Međutim, godine 1700. govori se o novosagrađenoj crkvi Uznesenja Marijina. Ondje je tada mnoštvo kuća katoličkih Vlaha ili Bunjevaca. Oni uzdržavaju svećenika (*Izvješće*, str. 190.). Ovdje se pod *Pazarištem* misli na Klanac. Odmah u nastavku govori se da je kraj *Ostrovica* stara crkva oko koje živi dosta stanovnika pa bi crkva trebala postati župom, ili da ondje stalno boravi kapelan.

52 Nekako iste godine ili nešto kasnije poslao je Glavinčić u *Kosinj* za župnika senjskog kanonika Vuka Vlatkovića. Ujedno biskup određuje da se u Donjem *Kosinju* sagradi crkva na čast sv. Antuna

Izvrješće završava konstatacijom da je u cijelom kraju od nepokrštenih muslimana ostalo samo 15 starica i zahvalom Bogu za sve što je na učvršćenju prave vjere ondje učinjeno.

Gornje izvrješće napisano je u drugoj polovici godine 1695. Njime se poslužio i Glavinčić pa je uskoro, kako je gore rečeno, najvjerojatnije početkom naredne godine, izdao više odredaba s obzirom na crkveno uređenje Like i Krbave. Prema podacima iz tih dvaju izvora, u tim je krajevima 1696. bilo 6 katoličkih župa: Kosinje, Pazarište, Budak, Perušić, Bilaj i Novi. Nešto prije 1700. i Lovinac je postao župno središte. Godine 1702. Podlapac također postaje župa, a nekako u isto vrijeme i Udbina. Smiljan je svakako župa već 1708. Svaka od tih župa imala je svoga župnika, a negdje je bio i kapelan.

Valja jasno razlikovati župnike i kapelane od misionara. *Misionari* su učeniji svećenici s posebnom plaćom i posebnim ovlastima. Na misijskom području oni u mnogim stvarima mogu biti izuzeti od biskupske jurisdikcije. Njih imenuje izravno Kongregacija za širenje vjere iz Rima, a dobivaju posebne ovlasti i od svjetovnog gospodara. Zato ne treba biti ništa čudno da se spominje nestašica misionara a da pritom nema nestašice svećenika. U korespondenciji s Propagandom naići ćemo na tvrdnje da su u Lici samo dva svećenika, a znamo da ih je bilo više. Radi se o onim svećenicima koji su imali posebna ovlaštenja i posebno su plaćani od Propagande. Biskup Glavinčić dao je o. Marinu biskupska ovlaštenja kad je ovaj išao u Liku. Međutim, poslije će isti o. Marin dobiti ovlaštenja od viših poglavara koja ga izuzimaju i od Glavinčićeve vlasti. Naime, primas Ugarske i Glavinčićev metropolit Kolonić stavio je o. Marina izravno pod svoju jurisdikciju, što senjskom biskupu, dakako, nije bilo drago. Osim toga, Glavinčić je želio da o. Marin bude kroz cijelu godinu u Lici i da ima središte svoga djelovanja u Budaku, dok je misionar dolazio samo u dva navrata kroz godinu i ostajao po mjesec dana, a onda se vraćao natrag u samostan u Rijeku.⁵³ Glavinčić je osjećao nedostatak stalne nazočnosti misionara u Lici. To će osjetiti i drugi, što će biti povodom da se za potrebe Like i Krbave sagradi jedan samostan kapucina. O. Marin je u Lici posebno aktivan 1695. i 1696. Njegovom zaslugom u početku kapucinskih misija podignuti su gostinjeci u Perušiću i Ribniku, poslije i samostan u Karlobagu, kojemu je 1710. pop Marko Mesić blagoslovio kamen temeljac. S o. Marinom tijesno je surađivao o. Izidor (Holjevac) Brinjanin.

Padovanskog, a u Gornjem crkva na čast sv. Jeronima. Župnik neka jedan blagdan misi u jednoj, a drugi u drugoj crkvi (*Memoriale*, str. 74.). Godine 1700. crkva sv. Jeronima u Gornjem Kosinju već je podignuta. Sada je tu katolički župnik i preko 50 katoličkih kuća. Toliko je gotovo kuća i u Donjem Kosinju. Ondje je kurat koji ovisi od župnika u Gornjem Kosinju, a imaju drvenu crkvu posvećenu sv. Antunu. Kurat vodi brigu i o vjernicima u Kuterevu. Zbog mnoštva stanovnika trebalo bi i ondje osnovati župu, ili da bar kapelan ondje stalno boravi. U kosinjskom kraju jednako prostora kao i katolici zauzimaju shizmatici. Imaju svoga paroha, koji ne ovisi ni o kome. Ne malo čudi da je kurat iz crkve sv. Antuna vodio brigu o Kuterevcima. To bi bilo shvatljivo da je crkva sv. Antuna u današnjem Donjem Kosinju. Mješovita državno-drkvena komisija 1769. kaže da je crkva sv. Antuna sagrađena na ruševinama stare crkve sv. Jeronima (Arhiv Biskupije Senj, Fasc. II, br. 7). Postojeći podaci ne daju se složiti. Biskup Pohmajević smještati će 1723. Donji i Gornji Kosinje onako kako je to i danas i nazivati ih onako kako se i danas nazivaju (Arhiv Hrvatske, *Protokoli*, br. 15).

⁵³ *Memoriale*, str. 110.-112.

U sređivanju crkvenih prilika državne su se vlasti najviše služile Markom Mesićem. On je od početka dobio status misionara, ali izgleda da prema kriterijima Propagande nije imao pravo na taj naslov. On će sam naslov i dalje zadržati, ali plaću neće dobivati od Propagande, nego od državnih vlasti. Biskup Glavinić povjerava mu 1696., kao najstarijem misionaru, brigu nad svim svećenicima koji borave u Lici, ali treba voditi brigu i o tome da se ne uključi sa strane neki svećenik koji nema potrebna ovlaštenja za rad. Ne daje mu vlast nad misionarima, jer mu te ovlasti i ne može dati. Ipak nije nijedna osoba svojim radom toliko povezivala sve novostečene krajeve koliko Marko Mesić. Ta njegova služba s vremenom će dobiti naziv arhidakonat.

Nakon što je 1697. umro biskup Glavinić, postalo je aktualno jedno novo pitanje. Naime, još dok su Lika i Krbava bile pod turskom vlašću Bečki dvor je sredinom 17. stoljeća počeo davati pojedinim uglednicima naslov krbavskog biskupa. Bio je to samo naslov, ali nakon što je Krbava bila oslobođena i nakon što je ona počela dobivati katoličko pučanstvo, moglo se očekivati da će biti postavljeno pitanje postojanja posebne krbavske biskupije. Naslovni krbavski biskup bio je tada zagrebački kanonik Stjepan Dojčić. Kada je Glavinićevim nasljednikom u ožujku 1699. imenovan Martin Brajković, Dojčić je uputio predstavku na Bečki dvor u kojoj dokazuje da Brajković nema pravo na Krbavu jer da imenovanje senjskim i modruškim biskupom ne uključuje pravo na Krbavu, koja je nekada bila zasebna biskupija i s obzirom na senjsku i s obzirom na modrušku biskupiju. Brajkoviću nije bilo teško dokazati da je modruška i krbavska biskupija jedna te ista biskupija, samo što je do 1460. sjedište imala u Krbavi i zvala se krbavska, a te godine sjedište je prenešeno u Modruš pa će se poslije zvati modruška. Prema tome, kada je on dobio imenovanje za modruškog biskupa, to uključuje pravo jurisdikcije i nad Krbavom. Brajković je to obrazloženo poslao u Beč, koji ga je u potpunosti prihvatio, pa je car Leopold 4. svibnja 1702. taj spor okončao u smislu Brajkovićeva tumačenja.⁵⁴ Da se ne daje povoda za slične zablude, od tada će se uobičajiti naziv biskupija modruška ili krbavska.

Nakon mnogih neizvjesnosti, Lika i Krbava potpale su 1712. pod Vojnu krajinu. Budući da još nije bilo jasno kako će se riješiti crkveno pitanje novostečenih krajeva, vlasti će ometati biskupe u redovitom vršenju njihovih pastoralnih dužnosti, što će utjecati negativno i na odnos svećenika i župnika prema biskupu. Dvije godine kasnije mogao je senjsko-modruški biskup Benedikt Ratkaj, nakon obavljene vizitacije, sazvati u Perušić sinodu, na kojoj je izdao naloge slične onim koje je izdavao pri vizitaciji u drugim mjestima za koja nije bila u pitanju biskupska pripadnost. Bilo je to godinu dana nakon smrti ličkog arhidakona Marka Mesića. Budući da biskupi nisu bili voljni poštivati sve povlastice koje je arhidakonat dobio za vrijeme Marka Mesića, rodit će se dosta žustri sporovi između njih i Markova nasljednika Damjana Zdune. Ovaj nije iza sebe imao zasluge koje je Mesić imao pred državnim vlastima, pa nije mogao uživati ni onu potporu koju je Mesić uživao. Tako će senjsko-modruški biskupi uspjati povlastice ličkog arhidakona svesti u podnošljive okvire. Ipak će spor biskupa i arhidakona biti novi povod vlastima da razmišljaju o rješenju crkvene pripadnosti Like i Krbave izvan granica biskupija senjske i modruške. A što se tiče namisli državnih vlasti da Lici i Krbavi dadu neki novi crkveni status - bilo je prijedloga da se ondje osnuje samostalna

⁵⁴ Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, vol. IV, Venetiis 1769., p. 151.-152.

biskupija - pitanje će biti konačno riješeno tek 1752., kad je carica Marija Terezija prijelovala spomenute pokrajine području jurisdikcije senjsko-modruškog biskupa i tako drugačija razmišljanja učinila bespredmetnim.

ZAKLJUČAK

Lika i Krbava pale su pod tursku vlast 1527. i ostale pod njom sve do 1689. godine. Prema oskudnim podacima koje iz tog perioda imamo možemo zaključiti da to područje nije ostalo bez katolika, ali se ne može govoriti o kontinuitetu crkvene organizacije. Za turskog vladanja osim muslimana naseliše se i pravoslavci.

Nakon oslobođenja od Turaka Bečki je dvor namjeravao ondje osnovati posebnu biskupiju, to više što je bilo poznato da je u srednjem vijeku postojala biskupija sa središtem u Krbavi. Poslije će od te nakane odustati i pripojiti oslobođeno područje biskupijama senjskoj i modruškoj, čiji je biskup Sebastijan Glavinić još 1691. dobio na privremenu upravu, kao najbliži biskup, oslobođeno područje.

Glavinić je poradio da se onamo pošalju biskupijski i vanjski svećenici misionari. Od domaćeg klera istakao se ondje kao pastoralni djelatnik pop Marko Mesić. Uz njegovu pomoć i suradnju počele su se osnivati nove župe i graditi nove crkve. Ove su često građene na temeljima ili u blizini srednjovjekovnih hrvatskih crkava. Prve župe osnovane su u Perušiću, Ličkom Novom, Budaku i Pazarištu, a nedugo nakon toga osnivaju se u Bilaju (Ribniku), Lovincu, Podlapcu, Udbini i Smiljanu. Najviše Markovim radom područje će i u crkvenom smislu postati jedna cjelina koja će se nazvati ličko-krbavski arhidakonat, a Marko će postati prvim arhidakonom.

Kao misijsko područje Lika i Krbava potpale su također pod Kongregaciju za širenje vjere. Ona je nastojala poslati onamo valjane misionare, koje je i uzdržavala. Najviše su se na misionarskom polju istaknuli riječki kapucini Marin Senjanin i Izidor Brinjanin. O. Marin je najzaslužniji što je u Karlobagu za ličko-krbavske misije osnovan poseban kapucinski samostan.

DIE RESTAURATION DER KATHOLISCHEN KIRCHE IN DER LIKA UND CORBAVIA

Zusammenfassung

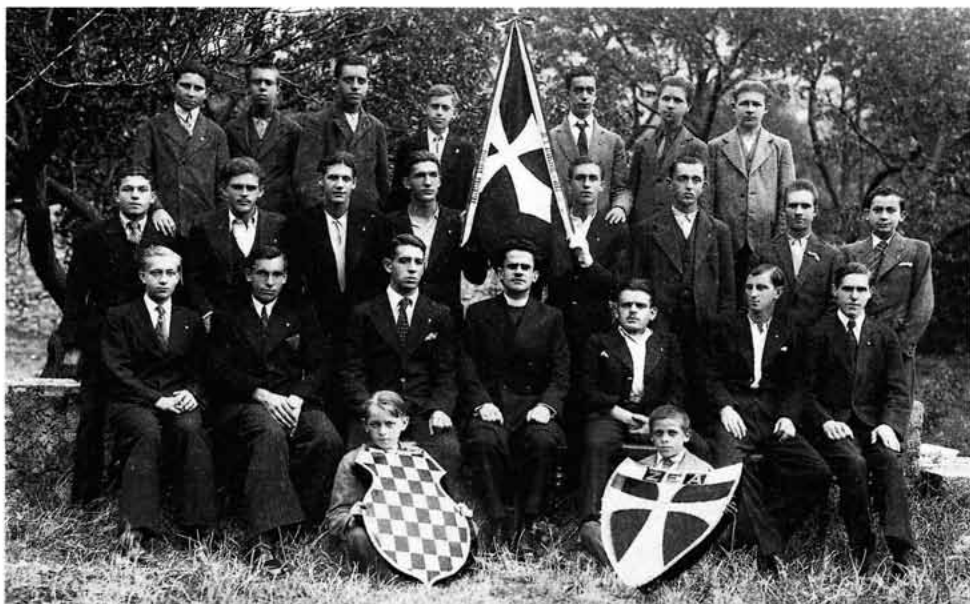
Die Lika und Corbavia waren in die Gewalt der Türken 1527 geraten und sind bis 1689 unterdrückt geblieben. Nach mangelhaften Daten aus dieser Zeit können wir Folgerung ziehen, daß dieses Gebiet nicht ohne die Katholiker geblieben war, aber die Kontinuität der kirchlichen Organisation ist doch unterbrochen worden. Zur Zeit der türkischen Regierung siedelten sich nicht nur die Türken sondern auch die Serben an. Nach der Befreiung von den Türken plante der Wienerhof vor, dort ein selbstständiges Bistum zu stiften, weil im Mitellalter das Zenter des Bistums gerade in der Corbavia gewesen war. Später hat er diese Absicht abgegeben, und das befreite Gebiet an die Diözesen von Senj

und Modruš angeschlossen. Der Bischof von Senj un Modruš Sebastijan Glavinić, als der nächste Bischof, hatte noch 1691 das befreite Gebiet in Verwaltung bekommen.

Glavinić bemühte sich die Missionäre dort zu senden. Unter dem heimischen Kler ragte Marko Mesić als Pastor hervor. Mit seiner Hilfe und Mitarbeit fing man an neue Pfarren zu stiften und neue Kirchen zu bauen. Sie wurden sehr oft auf den Gründen oder in der Nähe der mittelalterlichen kroatischen Kirchen gebaut. Die ersten Pfarren wurden in Perušić, Lički Novi, Budak und Pazarište gestiftet, und kurz danach in Bilaj (Ribnik), Lovinac, Podlapac, Udbina und Smiljan. Durch Verdienste von Marko Mesić um das Wohl dieses Gebietes wurde hier der Archidiakonats von der Lika und Corbavia formiert, und Mesić wurde zu seinem ersten Archidiakon.

Als ein Missionsgebiet gehörten die Lika und Corbavia zur Kongregation „de Propaganda fide“. Sie bemühte sich tüchtige Missionäre dort zu senden und sie zu erhalten.

Auf dem Feld der Sendbotschaft ragten die Kapuziner von Rijeka hervor: Marin und Isidor. Der erste stammte aus Senj und der zweite aus Brinje. Pater Marin hat besondere Verdienste um die Stiftung des Kapuzinerklosters in Karlobag, das für die Missionen der Lika und Corbavia gestiftet worden ist.

Križarsko bratstvo „Dr. I. Starčević u Senju“ (ŽEA), snimljeni u vrtu biskupije - Lopica, 1935. Od lijeva sjede 1. red: Božo Jurčić, Drago Janušić, Ivan Osterman, Tomas Tomljanović (svećenik), Nina Rončević, Ivan Babić (Pišić), ... , Gržin, 2. red: ..... , Ivan Pajdaš, Božo Javorović, Jurica Krmpotić (lijevo uz barjak), Teodor Kren, ... , Lukanović, Ivan Glavičić (Sokol), Ive Stipaničić (Piceta), 3. red: ..... , Slave Marinac, Mišo Lončarić, Ladislav Vukelić, Frane Gržanić, Boris Bosnić, ... ?

Razorne bombe srušile su (7. X. 1943.) do temelja crkvu sv. Franje, akcija Senjana na raščišćavanju ruševina spašavanja ostataka baštine, Senj krajem 1943. Foto: Ivan Stella

Pročelja starih kuća senjskih obitelji Grbac, Krišković, Hreljanović i Vlahović, stanje poslije bombardiranja Senja, 7. X. 1943.